

LITTERATUR

Karstein M. Hansen: *Livssyn og etikk. Teologi- og idéhistoriske analyser av bibeltexter. 179 sid. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1999.*

Detta verk är främst tänkt som lärobok på universitetsnivå i (kristendomsdelen av) ämnet «Livssyn og etikk», som är en blandning av idéhistoria, kristendomskunskap, filosofi och religionshistoria. I nio kapitel behandlas följande: (1) skapelse tanken (grekisk och judisk), (2) Prästskriftens framställning av skapelsen, (3) Jahvistens skapelseberättelse, (4) «syndafallet», (5) Kain och Abel, (6) budet om kärlek till nästan i GT, (7) de tio buden, (8) bergspredikan, och (9) den barmhärtige samariern. Framställningen tar sin utgångspunkt i bibeltexter, och diskuterar deras teologiska (fr.a. etiska) aspekter. En stor portion elementär exegetik ingår. Det idéhistoriska momentet består inte enbart men främst av att skillnaden mellan hebreisk och grekisk tanketradition beaktas. Den teologihistoriska analysen innebär en kortfattad jämförelse mellan valda teologer, t.ex. från Augustinus via Luther till Lögstrup. Särskilt Lögstrup citeras ofta och gärna. Framställningen förutsätter inga förkunskaper i filosofi, exegetik o. dyl. Den är enkelt och lättfattligt skriven.

Den som har anledning att fundera över hur bibliska texter kan göras tillgängliga och attraktiva har här ett gott exempel. Utan att göra våld på texterna, lyfter Hansen fram aspekter som en modern svensk kan bejaka. Hansen skriver med engagemang och utan akademisk tråkighet, och framhåller en livssyn där omsorgen om varje medmänniska är central. Skapelsen och hela mänskligheten är i fokus, inte den lilla utvalda skaran av rätt troende. Det är ett tilltalande perspektiv, i alla fall för dem av oss som inte är «pietistiskt» fostrade.

Hansen ansluter sig till den skandinaviska (lutherska) traditionen av skapelsegrundad etik, medan den dygdetiska ansats som dominerar internationellt inte ägnas någon uppmärksamhet. Således talas om en universell, allmänmänsklig och naturlig etik (t.ex. s. 14f, 154). Det är problematiskt. Kan verkligen en skandinavisk protestant befinna sig i ett kulturellt vakuum och veta vad som är allmänmänskligt och naturligt? Och är den som har en avvikande etisk uppfattning inte mänsklig, utan t.ex. en djurisk vilde? En universalistisk (kristen eller humanistisk) etik med allmänmänskliga anspråk löper risken att bli etnocentrisk och kulturimperialistisk. Och vad värre är: Vi verkar leva i en tid när kärleken till nästan (för att inte tala om kärleken till fienden) är allt annat än naturlig. Vad hjälper det att säga att omsorgen om nästan är ett allmänmänskligt fenomen (s. 159), när alla illa behandlade

människor vet att det är lögn? Vad vår lidande mänsklighet behöver är fler kärleksfulla människor, kanske t.o.m. kvinnor och män som är så onaturligt kärleksfulla att också främlingen och fienden omfattas. Hur kan vi bli de goda människor vår nästa behöver? Denna (för dygdetiken centrala) fråga behandlar Hansen inte. Det är förvånande.

Valet av texter (Gen. 1–4, helighetslagen, dekalogen, bergspredikan, den barmhärtige samariern) kan man också fundera över. Vad hade hänt om Hansen tagit sin utgångspunkt i profeterna, Paulus och Uppenbarelseboken? Kanske hade det blivit nödvändigt att penetrera förhållandet mellan etik och religiös tradition djupare? Hade behovet av en kritisk inställning till både samhälle och «kyrka» blivit tydligare? Hade «det allmänmänskliga» som kategori blivit mer problematisk?

I ljuset av den engelskspråkiga etiska diskussionen är Hansens framställning inte helt övertygande (som jag antytt ovan). Det förtar inte bokens styrka, nämligen dess lättillgängliga och teologiskt relevanta analyser av centrala bibeltexter, där den västerländska idé- och teologihistorien ger referenspunkterna.

Olof Bäckersten

Elisabeth Schüssler Fiorenza: *Rhetoric and Ethic: The Politics of Biblical Studies. 220 sid. Fortress Press, Minneapolis 1999.*

Elisabeth Schüssler Fiorenza är välkänd. Hennes till svenska översatta *Hon får inte glömmas* (1992) har diskuterats i studiecirklar i församlingshemmen. Nästan alla teologistuderanter har läst något av henne. Internationellt hör hon till en av de oftast omnämnda. Hon är mycket produktiv och inspirerar också andra att skriva, t.ex. i det stora feministiska kommentarverket *Searching the Scriptures* (1993–94).

Man lär sig att känna igen de produktivas tankar och kan ibland tycka att man läst den nya boken förut. Ändå har det ett värde att Elisabeth Schüssler Fiorenza i *Rhetoric and Ethic* har samlat flera tidigare publicerade artiklar och lite nytt material under ett tema med en gemensam utgångspunkt.

Utgångspunkten är den högtidsföreläsning Elisabeth Schüssler Fiorenza höll 1987 som president för det ansedda sällskapet *Society for Biblical Literature* (SBL). Hon var den första kvinnan med detta prestigefyllda uppdrag och hon valde ämnet Bibeltolkningens etik. Hon gick igenom tidigare högtidsföreläsningar

och kunde konstatera att de nästan helt saknade märken från sin tid. Mot detta hävdar hon själv att bibeltolkningen alltid ingår i ett sammanhang och att det även är forskarnas uppgift att ta hänsyn till detta och ytterst verka för att allt förtryck upphör.

Att teologin inte kan vara värdenutral är vi vana att höra. Forskningsetik är ett modeord som väl kan appliceras på all religionsvetenskaplig verksamhet även om ordet oftare används i en snävare betydelse, som lämnar de flesta av oss oberörda. Här säger Elisabeth Schüssler Fiorenza inget nytt. Det betyder inte att det inte behöver sägas. Själva positionen behöver inte nämnas om och om igen, men dess innehåll behöver tecknas ständigt på nytt.

Elisabeth Schüssler Fiorenza blir ibland tröttsamt positionerande, men det glimrar i genomförandet. Hela andra delen av boken utgörs av exempel på texttolkningar. När Elisabeth Schüssler Fiorenza positionerar sig händer ingenting. Hon är feminist och i huvudfåran vandrar den förstockade manoriteten oberörd. Jaha. Men när hon tar manoritetsforskarna Hans Dieter Betz och Wilhelm Wüller med sig in i 1 Korintierbrevet är de inte längre oberörda. Då lever hela fältet upp. Då bryter hon den positionerande retorik hon själv kritiserar som ytlig.

Retorik är nämligen något viktigare än middagstal. Det är sådant tal som tar på allvar att bibeltexterna (i detta fall) inte är ifyllta, utan i tolkningen formas till helheter på olika sätt. Tolkaren är aktiv, tolkningen är en kommunikativ praktik. Den är varken bilen eller dess beståndsdelar utan själva åkandet. Då är det inte oväsentligt hur man kör och vart man ska.

Elisabeth Schüssler Fiorenza drar en parallell mellan modernitetens privatisering av religionen och dess privatisering av kvinnan. Bibeltolkningen blir offentlig, religionen synlig som politisk kraft och kvinnorna återfår sin mänsklighet. Det är anspråket, som mynnar ut i en i min smak för romantisk vision av rättvisa och lycka för varje människa på jorden. Men å andra sidan, varför ska vi nöja oss med mindre?

När Elisabeth Schüssler Fiorenza går bortom dualismerna landar retoriken: «Men att vi erkänner det problematiska med jämställdhetsidealet betyder inte att vi bör överge ordet. Vi behöver bara en annan definition» (159). Sådana definitioner söker Elisabeth Schüssler Fiorenza i kontakt med traditionen. När hon gör det blir hon den transformativa intellektuella person hon ser som den ideala bibeltolkaren. Det handlar om att forma och omforma det vi faktiskt har. Också det deformerade. «Att man erkänner att kyriarkin har fördärvat begrepp som medborgarskap, demokrati och rättvisa betyder inte att man måste avvisa hela resonemangen. Det betyder bara att de måste dekonstrueras med hjälp av ideologikritisk analys, innan de kan användas på ett annat sätt» (63).

Elisabeth Schüssler Fiorenza gör inget principiellt annorlunda i förhållande till manoriteten bibelforskare, men hon vet vad hon gör och hon inte bara ser den helhet som bibeltolkningen är en del av, utan försöker verka i den helheten, som innefattar teologin i vid mening. Hon definierar teologi «inte som ett system, men som en retorisk praktik, som inte uppfattar språk bara som beteckningar som ska överföras, utan som en form av agerande och maktutövning som påverkar konkreta människor och situationer» (176). När man spänner över så vida fält behöver resonemangen ofta nyanseras. Omvänt blir det lätt för Elisabeth Schüssler Fiorenza att hävda att detaljerad kritik av hennes analys underlåter att ta hänsyn till sådant som hon berört. Effekten blir att Elisabeth Schüssler Fiorenza känner sig missförstådd och till och med osedd, trots (eller kanske på grund av) att hon ger ut massor av böcker som läses och diskuteras över hela världen.

Rhetoric and Ethic ger en god bild av utvecklingen inom bibelvetenskapen. Boken är skriven av en av dem som suttit vid ratten i de olika vägskäl som hon nu beskriver. När man griper sig an en ny bok av Elisabeth Schüssler Fiorenza känner man igen sig, blir lite trött av den ytliga retoriken och hämtar kraft ur de glimrande analyserna där skärpan i hennes blick och de vassa kommentarerna till manoritetsens oförstånd löper samman på en knivsegg.

Cristina Grenholm

Lindegård, Sven: *Ämbetsbrott av präst, en kyrkorättslig studie från medeltid till nutid*. 167 sid. BTP 61 1999.

Sven Lindegård omkom i december 1994. Bland hans efterlämnade handlingar fanns ett ofullbordat manuskript, tänkt att sluta an till hans avhandling «Consistorium Regni och frågan om kyrklig överstyrelse» från 1957. Problemområdet för arbetet är vem som ansetts ha rätt att avkunna dom mot präst som begått brott mot kyrklig och/eller världslig lag.

Lindegårds manus har förfärdigats av ett antal forskare inom ramen för arbetsgruppen för kyrkorätt vid Kyrko- & Samfundsvetenskap vid Teologiska Institutionen i Lund.

Under medeltiden innebar prästerskapets *privilegium fori* att de för ämbetsförseelser och civilmål skulle dömas av en andlig domstol. Här omnämns bland annat Gratianus, ett av de tidiga namnen inom den kanoniska rätten. Det blev dock på svensk mark fråga om kompromisser mellan den kanoniska och den inhemska rätten, något som återspeglas i landskapslagarna. Efter reformationens riksdagen 1527 i Västerås avskaffades dessa privilegier. Enligt Laurentius Petri kunde kyrkan inte heller avdöma på samma sätt som